

rapport (-art
redogörelse

TIMBRO-RAPPORT 4/98

”Du tronar på minnen ...”

– nu är Sverige fattigast i Norden

summerat

I en berömd nyårsintervju 1995 hävdade den dåvarande norska statsministern Gro Harlem Brundtland att det är typiskt norskt att vara bäst. Möjligtvis är numera så fallet. Men inte tidigare. Då var det typiskt svenskt att vara bäst.

Under 1950-talet växte det fram en bild av Sverige som ett föredöme för andra länder. Sverige var den gyllene medelvägens land, ett land som lyckats finna en fruktbar mix av fördelningspolitiska ambitioner och frihet för näringslivet att växa. Sverige blev landet lagom. Stolt flög den svenska modellens namn över jorden. Och svenskarna var stolta. Sverige var storebror – framför allt i

Norden. Med den svenska modellen pånyttföddes den svenska stormakten. Denna gång var den emellertid inte politisk och militär utan moralisk. Den svenska självförståelsen var att vi är bäst: ”det vänaste land uppå jord”.

Lever vi svenskar fortfarande i den bästa av världar? Nej, riktigt så långt är det väl ingen som vill gå. Vi är inte bäst i världen, faktiskt inte heller längre i förhållande till våra nordiska grannländer.

I denna rapport jämförs den svensk välbästande utvecklingen med våra nordiska grannars. Studien visar att svensk ekonomi ofta skönmålas på ett utstuderat och oseriöst sätt.

April 1998

rapportförfattaren

CLAES ARVIDSSON är ledarskribent i *Upsala Nya Tidning*.

För ytterligare information kontakta Claes Arvidsson på telefon 018-17 00 00.

Omkring 1970 bröts ett århundrade av enastående ekonomisk utveckling i Sverige. Föreställningen om den svenska modellens förträfflighet levde emellertid sitt eget liv långt efter att den balans som funnits på 1950-talet hade raserats. Konsekvenserna har blivit stora.

I jämförelse med våra nordiska grannar har vi rasat i välståndsligan från en topposition 1970 (4:e plats) över poängplats 1980 (7:e plats) till en bottennotering 1997. I dagsläget – sedan också Finland seglat förbi – är det Sverige på en 18:e plats som har lägst BNP per capita i Norden.

1970 låg Norge i botten i den interna nordiska ligan. I dag är det Norge som ligger på fjärde plats i OECD:s välståndsliga. Men är inte det tack vara oljan? Det är standardinvändningen. Självklart är det en avgörande förklaring till varför det går så bra för Norge, även om det knappast är hela sanningen. Det säger dock inget om varför det går så dåligt för Sverige.

Om vi i Sverige bara förmått uppnå den genomsnittliga årliga tillväxten inom OECD-området skulle vi i dag skugga norrmännen i välståndsligan.

En annan invändning är att Sverige hade ett försprång i sin industriella utveckling och att andra länder nu kommit i kapp. Danmark är dock ett exempel på att t ex den ekonomiska politiken spelar en roll. 1980 hade landet halkat ned i ligan, men efter den sk kartoffelkuren ligger danskarna nu på en 7:e plats.

Den svenska socialdemokratiska regeringens uppfattning är att något liknande genomförts i Sverige.

Ett typiskt uttalande är det som bar upp budskapet i Göran Perssons inlägg på DN-debatt 22 februari

1998 – ”med den ekonomiska krisen bakom oss kan vi med kraft ta oss an uppgiften att lägga en god grund inför sekelskiftet”. Krisen är över.

I ett tal inför amerikanska affärsmän vid den svensk-amerikanska handelskammaren den 4 november 1997 tog statsministern till rejält i sin iver att göra intryck på potentiella investerare. Temat var det välbekanta att Sverige är bäst: ”Since 1994, growth in Sweden has been at the US level, significantly higher than the EU average. Foreign direct investments have increased dramatically, reaching the highest per capital level in the world in 1995.” Persson betonade också att regeringen brutit med

”

Budskapet från regeringen är entydigt. Men är det sant?

den gamla ekonomiska politiken:

”For the first time in 30 years, Sweden is now experiencing an economic upturn that is not generated by devaluation or fiscal expansion.”

Budskapet från regeringen är entydigt. Det kan inte misstolkas. Men är det sant? Det borde det vara.

Vem minns inte Göran Perssons famösa ord vid riksdagens avslutande ekonomiska debatt den 14 juni 1995: ”På dagordningen i höst tycker jag också att det skall stå att vi skall tala väl om vårt eget fosterland”, manade den dåvarande finansministern. Och Persson fortsatte: ”Jag kommer, liksom den regering jag tillhör, att i alla sammanhang med kraft brännmärka dem som utomlands talar illa om Sverige.”

Uttalandet var minst sagt anmärkningsvärt och blev med rätta skarpt kritiserat. Den typen av attityder hör inte hemma i en demokrati. Det är den ena sidan av vad som faktiskt var en politisk skandal. Men det finns också en annan sida: vad innebär det att tala väl om Sverige?

I den ekonomiska debatten sade Persson vidare: ”Det handlar inte

om skönmålning, det behöver inte Sverige, utan om en objektiv beskrivning.”

Men vad är det för objektivitet som efterlyses? Är det statsministerns självberöm eller finansminister Asbrinks uttalande om att ”vi är världsmästare i budgetsanering”?

Eller är det kanske näringsdepartementets beskrivning av läget? I rapporten *Det svenska företagsklimatet* från maj 1997 heter det nämligen att: ”Trots att i stort sett alla siffror pekar på en god utveckling för Sverige, dominerar en svart, negativ syn på svensk ekonomi. Pessimister, olyckskorpar och dysterkvistar dominerar debatten.”

Sverige bäst?

Återigen kan en nordisk jämförelse tjäna som ett korrektiv till den glättiga bild som regeringen vill att vi skall tro på.

Visserligen är det sant att regeringen rensat upp i det statsfinanssiella moras som blev resultatet av 90-talets ekonomiska kris. Det är också sant att regeringen baxat igenom nedskärningar av de offentliga utgifterna i en grad som överraskat de väljare som lyssnade på socialdemokraternas löften 1994. Skatthöjningarna har dock dominerat.

Budgetunderskott/överskott (i % av BNP)

	1997	1998	1999
Danmark	0,5	1,6	2,6
Finland	-1,3	-0,2	0,3
Island	-0,7	-0,6	-0,5
Norge	7,3	8,0	8,7
Sverige	-1,5	0,2	0,1

(Källa: OECD)

Totalt sett har balansen mellan besparingar och skatthöjningar inte alls varit tillräckligt sparinriktad för att bryta det mönster som bidragit till åren av eftersläpning. De offentliga utgifternas andel av BNP ligger bestående på en hög nivå – och inte bara högst i Norden utan inom hela OECD.

Utgiftskvot 1996 (i % av BNP)

Danmark	57,5
Finland	55,9
Island	34,4 (1995)
Norge	43,0
Sverige	63,9

(Källa: OECD)

Norden i OECD:s välståndsliga*

(Ranking baserad på köpkraftskorrigerad BNP per capita)

1970	1980	1997
Sverige (4)	Island (5)	Norge (4)
Danmark (6)	Sverige (7)	Island (5)
Finland (16)	Danmark (11)	Danmark (7)
Island (18)	Norge (14)	Finland (17)
Norge (19)	Finland (16)	Sverige (18)

*) OECD hade 23 medlemmar 1970, 24 1980 och 29 medlemmar 1997. Källa: OECD.

Den långa räntan – som styr bolånen – är högre i Sverige än i något annat nordiskt land. Vi får betala ett pris för vår vilja att stå utanför EMU och ERM, men också därför att läget är ett annat än det som finansminister Åsbrink antyder. Det bör nämligen tas med i räknestycket att de svenska statsfinanserna inte alls är särskilt solida utan tvärtom kan de marginella överskottet regeringen räknar med under 1998 och 1999 snabbt förbytas i ett underskott. Problemet är att de svenska statsfinanserna är så extremt känsliga för en lågkonjunktur – till följd av hög arbetslöshet och stora offentliga åtaganden.

Inte ens Finland, som drabbades hårdare av den ekonomiska krisen än Sverige, är lika känsligt. Och det är inte någon dålig gissning att en lågkonjunktur kommer om några år. Hur blir det då?

Svaret är att då kommer den höga statsskulden återigen att göra sig påmind i form av högre räntor. "Världsmästaren i budgetsanering" står paradoxalt nog i särklass i Norden när det gäller statsskulden. Sverige är klart sämst – både i absoluta tal (ca 1 400 miljarder kronor) och i relation till bruttonationalprodukten.

Bruttoskuld

(statsskuld i % av BNP)

	1997	1998	1999
Danmark	67,2	62,1	57,1
Finland	59,4	58,7	56,1
Island	55,5	53,7	51,9
Norge*	40,9	40,5	38,3
Sverige	78,6	76,4	72,2

* Exkluderat intäkter från olje- och gassektorn och som del av BNP för fastlandsekonomin. (Källa: OECD)

Den svenska regeringen har som mål att halvera den öppna arbetslösheten till år 2000. Det blir nog svårt. Problemet är dessutom att det inte bara är den öppna arbetslösheten som går ned utan också sysselsättningsgraden. Kunskapslyft är lika kosmetiska som ansiktslyft. Den verkliga arbetslösheten stannar först vid ca 15 procent.

Norge tar inte bara det statsfinansiella förstapriset utan också priset

för lägst arbetslöshet i Norden, men det är faktiskt Finland med den i dagsläget högsta arbetslösheten som

”

Sverige i särklass sämst när det gäller statsskulden.

är mest intressant. Dels är den öppna arbetslösheten högre på grund av mindre omfattande arbetsmarknadsåtgärder och hårdare krav för t ex förtidspensionering än vad Sverige länge hade. Dels faller arbetslöshetstalen snabbast i Finland. Sverige står däremot och stampar.

Öppen arbetslöshet i Norden

	1997	1998	1999
Danmark	7,9	7,3	6,6
Finland	14,6	13,4	12,2
Island	3,8	3,6	3,5
Norge	3,9	3,6	3,3
Sverige	8,1	7,3	6,9

(Källa: OECD)

Den goda grund som regeringen anser föreligger för den svenska ekonomin ger inte heller särskilt starkt utslag i tillväxten. I jämförelse med de andra nordiska länderna fortsätter Sverige att vara en långsamväxare.

Sverige förväntas ligga i botten under hela perioden 1997-1999. I förhållande till Finland som nyss gick om Sverige är den 4,9 procentenheter lägre under tre år. I förhållande till Norge är skillnaden 5,5 procentenheter. I pengar räknat handlar det om en skillnad på i storleksordningen 100 miljarder kronor i BNP under 1997-1999.

Det betyder att Sverige inte tar igen något på de andra nordiska länderna i välståndsligan utan tvärtom fortsätter vi kraftgången.

Tillväxttakt i Norden

(i marknadspriser)

	1997	1998	1999
Danmark	3,4	2,8	2,7
Finland	4,6	3,9	3,2
Island	4,9	3,9	3,5
Norge	4,0	4,7	3,6
Sverige	1,8	2,6	2,4

(Källa: OECD)

I ett avseende ligger dock Sverige i

topp. När det gäller skattetrycket delar Sverige förstaplatsen med Danmark. Att den danska ekonomin är mycket starkare antyder dock att det är annat som brister i det svenska företagsklimatet. Bara Norge och Island ligger på normaleuropeisk skattenivå, en indikation på att det numera är dessa två länder som går en gyllene medelväg i fråga om offentlig sektor och de skatter som skall bära upp den.

Skattetryck i Norden

(Skatter och socialförsäkringsavgifter i % av BNP)

	1970	1980	1996*
Danmark	40,4	45,5	51,9
Finland	32,5	36,9	48,8
Island	-	-	32,2
Norge	39,3	47,1	41,4
Sverige	39,8	48,8	51,9

*Preliminära uppgifter (Källa: OECD)

Uppenbarligen är det inte bara Mona Sahlin som tycker att det skall vara "häftigt att betala skatt". Resultatet har emellertid inte blivit särskilt bra.

Den svenska modellen

Så sent som i 1990-talets början levde begreppet den svenska modellen fortfarande kvar i den politiska debatten, men numera avhörs det mera sällan. Vad jag däremot har ett intryck av är att själva idén att Sverige är bäst dröjer sig kvar i det svenska kollektiva medvetandet. Den avslöjas inte minst i attityden till EU. En version är att vi är oss selv nok och därför helst borde stå utanför. En variation på samma tema är att vi skall uppfostra alla andra i EU till att bli lika "goda" som svenskarna.

Det moraliska imperativet är fortfarande starkt. Det avspeglas bl a i en närmast demonstrativ ovilja att lära av andra när det exempelvis gäller att lösa massarbetslöshetskrisen. I den meningen lever den svenska modellen i all välmåga. I den nationella handlingsplan som är regeringens svar på de riktlinjer som enhälligt antogs av EU:s extra toppmöte om arbetslösheten i november, tolkas det som att Sverige i stort inte behöver bli bättre. Skatterna behöver inte sänkas (inte heller på arbete), arbetsmarknaden är inte alltför

reglerad och regeringen gör tillräckligt för att underlätta för företaget att starta och växa.

Landsorganisationen är ett annat bra exempel på den svenska modellens överlevnadsförmåga – och konsekvenserna därav. Trots att så många av LO:s medlemmar trampar i arbetslöshetsköerna anses det inte vara något egentligt fel på Sverige. Inget finns att lära. För LO är det i hög grad "business as usual" som gäller.

På den sjätte s k Rättvisedagen i oktober 1997 i Norrköping höll LO-ordföranden Bertil Jonsson tal till mötesdeltagarna: "Det finns de som säger att ord som rättvisa och solidaritet är gammalmodiga. Att de hör en gången tid till. Det är samma krafter som talar om modernisering när de menar sociala nedskärningar. Som talar om flexibilitet när de menar rättslöshet för de anställda. Och som talar om förnyelse när de menar fritt spelrum för marknaden..."

Jonsson fortsatte: "Nej, kamrater den marknadsliberala offensiv vi fått uppleva under 90-talet handlar inte om förnyelse. Det är marknadsliberalernas idéer som är omoderna! Deras mål är helt enkelt att riva ned vad arbetarrörelsen byggt upp."

Kort sagt: det var bättre förr. "Förr" var före den borgerliga regeringen 1991-1994. Och "bättre" var just den ekonomiska politik som statsministern dömde ut inför de amerikanska investeringarna.

Ett ständigt återkommande tema i LO:s retorik är att den borgerliga regeringen Bildt bär skulden till den ekonomiska krisen. En titt i backspiegeln har dock visat att Sverige

tappat mark under de senaste 30 åren. Andra länder har gjort bättre ifrån sig och då särskilt Schweiz, USA och Luxemburg som (med olika inbördes ordning) har toppat

”

Kunskapslyft är lika kosmetiska som ansiktslyft.

välståndsligan 1970, 1980, 1997. Dessa länder har gemensamt att de präglas av en långtgående ekonomisk frihet, enligt studien *Economic Freedom of the World*.

I dimensionerna personlig valfrihet, skydd för privat egendom och kontraktsfrihet (d v s ekonomisk frihet) ligger Sverige också på en nordisk bottenplacering – en delad 42:a plats med Danmark 1995. Finland och Norge ligger också ganska långt bak, båda på 37:e plats. Den nordiska modellen klumpar samman länderna. Island, med sin mindre utbyggda välfärdsstat, ligger på 21:a plats.

Goda råd är inte dyra

En rad undersökningar av företagsklimatet i Sverige har givit vid handen att det inte är uselt, men knappast heller bra. Bedömningarna varierar mellan hyfsat och mediokert. Det ger relief till mätningar som visar att många företag tror att de kommer att fly landet under de närmaste åren. Processen är redan i gång och nu borde frågan vara hur den kan reverseras – inte bara att stoppa utflyttningen utan också att skapa nya företag och växt i de gamla.

När det gäller behoven av refor-

mer av det regelverk som styr hur ekonomin utvecklas finns stor samstämmighet utomlands. I sin senaste Sverigerapport pekade valutafonden IMF på två typer av åtgärder för att nya jobb skall komma fram i den privata sektorn. Dels lyfter man fram behovet av att minska den offentliga sektorn genom sänkta skatter och mindre utgifter. Dels förespråkas en genomgripande arbetsmarknadsreform. OECD:s senaste granskning av

Sverige som presenterades i januari 1998 utmynnar i samma typ av rekommendationer. Och dessa är inte nya. Lägre skatter och mindre offentlig sektor är vad som skall till för att göra statsfinanserna verkligt stabila. Brist på flexibilitet i arbetsmarknaden leder till svårigheter för unga och lågutbildade att få jobb, något som i sin tur leder till höga kostnader för utbildning, arbetsmarknadsåtgärder och bidrag.

OECD vill vända den utvecklingen genom att öka incitamenten för att ta arbete, låta utbildning få större genomslag på lönen och genom att öka möjligheterna för små- och medelstora företag att nyanställa.

Numera talas det inte om risken för Sverige att hamna under IMF:s förmynderi men det är också nästan allt vi har att skryta med. Sverige har förlorat sin ekonomiska topposition, såväl i världen som i Norden.

Föreställningen om det lyckade landet lagom finns bara kvar i Sverige – och så länge den illusionen består får vi nöja oss med att trona på minnen från fornstora da'r. ■

Timbro har till uppgift att fördjupa diskussionen om det fria samhället och marknadsekonomin.

Timbro grundades 1978 och ägs av stiftelsen Näringslivets Fond.

VÄL MÄTT MEN FEL TÄNKT
Isobel Hadley-Kamptz om kvinnomaktutredningen som inte ser individerna (nr 3/98).

MYTERNA OM VÄLFÄRDEN
Isobel Hadley-Kamptz testar dina kunskaper om välfärd och skatter (nr 2/98).

FÖRLAMANDE OM FÖRETAGANDE
Bengt Ludvigsson granskar färsk ESO-skrift om egenföretagande (nr 1/98).

FOLKETS RÄTT ATT KÖRA BIL
Magnus Nilsson klär av elitens motiv till sin bilfientlighet (nr 16/97).

VAD LÄR LÄROMEDLEN?
Anders Hall visar att skolböckerna är vinklade och föräldrade (15/97).

För innehållet i denna rapport svarar författaren. Rätt att citera har den som uppger källan.

Redaktör: Dick Erixon. För ytterligare upplysningar: Timbro, Box 5234, 102 45 Stockholm, tel 08-587 898 00, fax 08-587 898 55 e-post: info@timbro.se. Alla rapporter finns i fulltext och med sökfunktion på www.timbro.se.